

DE AKKERGEELSTER (*GAGEA VILLOSA* (BIEB.) DUBY) WEER IN ZUID LIMBURG GEVONDEN

door

D. TH. DE GRAAF en W. SIMONS

Op 6 april 1980 ontdekte W. Simons een Geelster in een wegberm in uurhok 62-23. Op zich is een Geelster al een zeldzame verschijning maar deze baarde extra opzien doordat ook determinaties door enkele andere floristen leidden tot de in Zuid Limburg uitgestorven gewaande Akkergeelster, *Gagea villosa* (Bieb.) Duby. Reden om iets meer aandacht aan deze vondst te schenken dan in de kolommen van de rubriek "Uit de Flora van Limburg" mogelijk is.

Nog in 1932 schreef DE WEVER: "*Gagea arvensis*, die vroeger over grote uitgestrektheid in zandige en steenige akkers groeide, is denkkelijk door kunstbemesting thans zeldzaam geworden". Dit was tevens, onder een ouder synoniem, de laatste vermelding van de Akkergeelster in de literatuur tot 1970. In de Flora Neerlandica schreven VAN OOSTSTROOM en REICHGELT (1964) over de Akkergeelster dan ook "thans waarschijnlijk wel overal verdwenen".

VAN DER MAAREL (1971) nam deze soort op in een lijst met 50 soorten die sinds 1900 uit onze flora verdwenen zijn. Het was hem echter ontgaan dat VAN OOSTSTROOM en MENNEMA (1970) een vondst meldden aan de IJsseloevers bij Deventer. Bovendien bleef een vindplaats te Brummen uit 1954 ongepubliceerd tot 1973 maar deze vindplaats is inmiddels door verstoring weer te gronde gegaan (JANSEN & MENNEMA, 1973). Gericht zoeken naar aanleiding van o.a. de hier genoemde publikaties leverde in 1977 al 9 vindplaatsen op, voornamelijk in het oosten van het Fluviale Distrikt (JANSEN, 1977) en in 1979 was de Akkergeelster uit 24 uurhokken bekend (SOLLMAN, 1979). De Akkergeelster was echter niet in Zuid Limburg terug gevonden hoewel 8 van de 36 uurhokken waar ze vòòr 1950 is waargenomen in Zuid Limburg liggen (JANSEN & MENNEMA, 1973; QUENÉ-BOTERENBROOD & MENNEMA, 1973).

Vindplaatsen

BORY DE ST VINCENT (1821) noemde de Akkergeelster op de Pietersberg algemeen: "tous les champs cultivés entre Caster et le Sart". Bij Gronsveld werd ze door FRANQUINET (1838) onder de foutieve naam *Ornithogalum minimum* aangegeven in akkers bij het Savelsbos. Ook DUMOULIN (1868) noemt de soort voor deze omgeving. DE WEVER (z.j.) noemt de

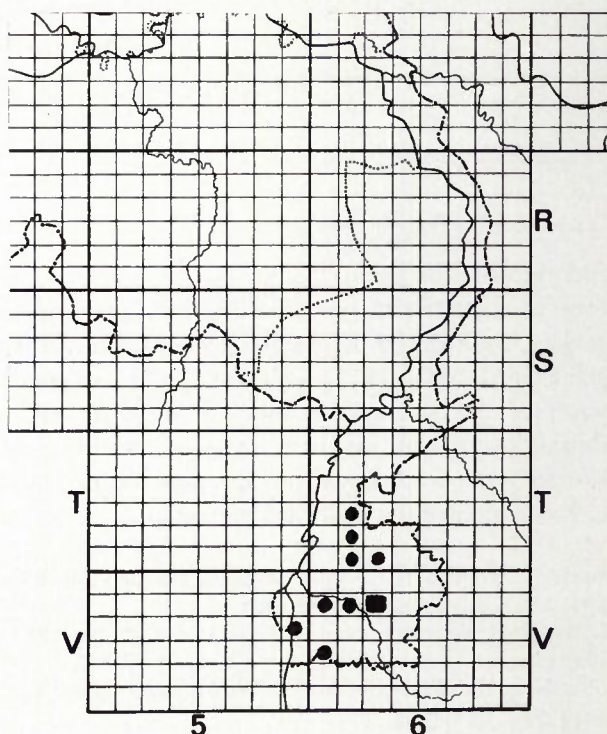

Fig. 1:

Verspreiding van de Akkergeelster, *Gagea villosa*, in Limburg.

- = vindplaats vòòr 1950 (naar o.a. JANSEN & MENNEMA, 1973);
- = vindplaats in 1980. (uurhok-indeling volgens het "oude" grid)

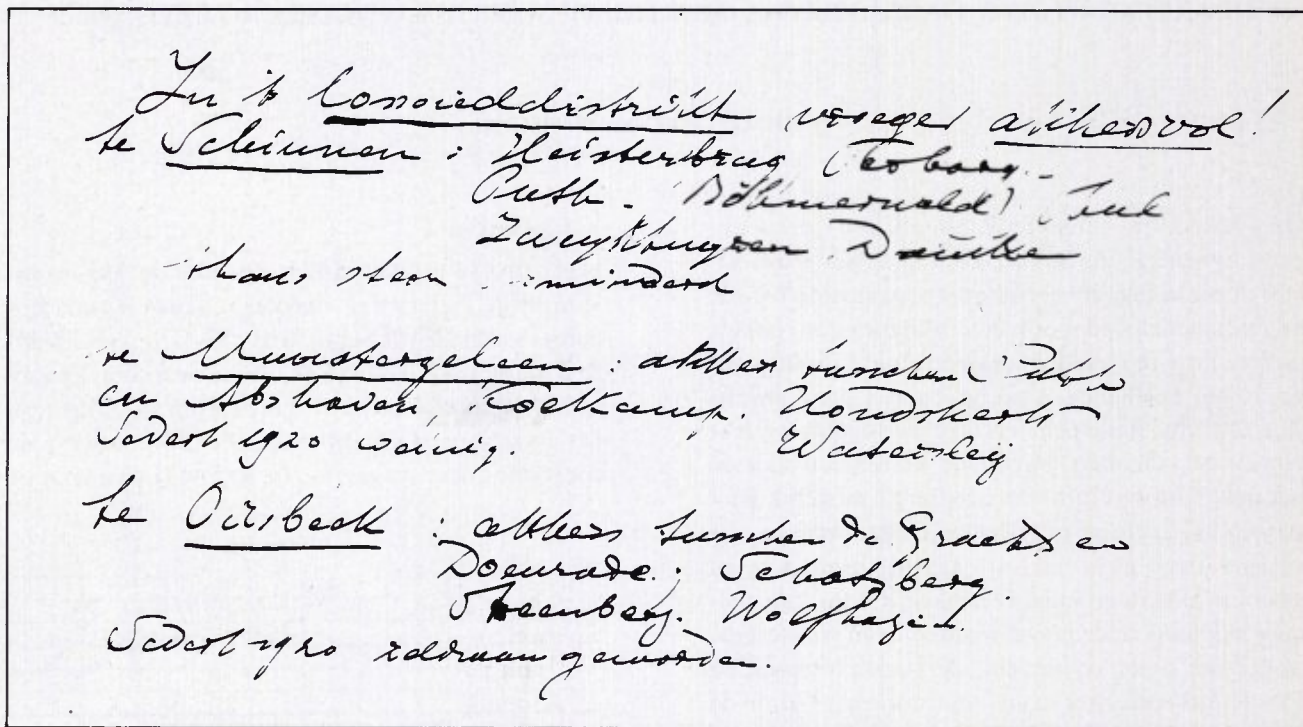

Fig. 2.

"In 't lössdistrikt vroeger akkers vol!" (uit DE WEVER, z.j.).

Akkergeelster bij Gronsveld in 1902 al zeldzaam en heeft haar daarna dáár niet meer gezien. Om gericht zoeken, zoals dat in het riviereengebied succesvol is gebleken (JANSEN, 1977; SOLLMAN, 1979), volgend voorjaar -de Akkergeelster bloeit in maart en april-mogelijk te maken volgt hier een opsomming van de overige vindplaatsen zoals die door DE WEVER (z.j.) in zijn aantekeningen worden genoemd.

Eijsden: langs akker tussen Vóerenstraat en Mouland (Moulingen); na 1920 niet meer waargenomen.

St. Geertruid: akkers ten noorden van het Moerslagbos; in 1920 nog vrij veel.

Ubagsberg: akkers tussen 't dorp en hoeve Keversberg; in 1930 nog enkele exemplaren.

Valkenburg: akkers boven 't rotspark langs de Armand Diepenweg; in 1930 nog maar weinig.

Vaals: akkers boven Mamelis.

Bemelen: bouwland boven de Krijtrotten van Stroo- en Winkelberg; in 1920 nog vrij veel.

Schinnen: Heisterbrug, Terborg, Puth (Bömerwald), Thul, Zwijkhuyzen, Danike; "thans sterk verminderd".

Munstergeleen: akkers tussen Puth en Abshoven, Koekamp, Hondskerk, Watersley; sinds 1920 weinig.

Oirsbeek: akkers tussen Gracht en Doenrade, Schaesberg, Steenberg, Wolfshagen; sedert 1920 zeldzamer geworden.

De laatste drie gemeenten worden in de aantekeningen van De Wever voorafgegaan door de zinsnede: "In 't lössdistrikt vroeger akkers vol!" (fig. 2).

Milieu

Zoals ook JANSEN (1977) al schreef lijkt de naam van de Akkergeelster, in tegenstelling tot bovenstaande, inmiddels wat misleidend. De recente vindplaatsen betreffen vrijwel allemaal enigszins beschermde milieus: oude kerkhoven en buitenplaatsen, paden en tuinen bij oude boerderijen en pastorieën. De nieuwe Zuid Limburgse vindplaats (het betreft slechts twee

planten, reden waarom hier geen exacte vindplaats-aanduiding wordt gegeven) is een vrij steile berm die past in de milieutyping van JANSEN en MENNEMA (1973): "schaars begroeide plaatsen met voedselrijke bodem, tijdens de vegetatieperiode zonnig, daarna eventueel beschaduwd, bij voorkeur op extensief onderhouden, weinig betreden paden".

In de Flora Neerlandica (VAN OOSTSTROOM & REICHGELT, 1964) schrijft Westhoff over het milieu van de Akkergeelster: "onder en langs kreupelhout, langs wegbermen en op akkers, vooral op braakland, op humeuze kruimelige voedselrijke zand-, rivierleem-, zavel-, löss- en krijtgronden". DE WEVER (z.j.) noemt als begeleidende soorten Handjes-ereprijs (*Veronica triphyllos*; zie voor haar verspreiding en milieu WEEDA, 1980-a) en Klimop-ereprijs (*V. hederifolia*), Kraailook (*Allium vineale*), Korensla (*Arnoseris minima*), Eenjarige hardbloem *Scleranthus annuus*, Voorjaarsvergeet-mij-nietje en Middelst vergeet-mij-nietje (resp. *Mysotis stricta* en *M. arvensis*; zie ook WEEDA, 1980-b) en Ruw pazelzaad (*Bugglossoides arvensis*).

JANSEN (1977) noemde het zoeken naar de Akkergeelster "belovend (veelbelovend is misschien een te groot woord)". Ons inziens geldt dat ook voor Zuid Limburg en is er misschien sprake van over het hoofd zien van enkele groeiplaatsen, iets dat DE WEVER (z.j.) ook mogelijk achtte: "Dat ze zoo relatief

weinig waargenomen wordt is ook wel enigszins toe te schrijven aan haar vroegen bloei in Maart wanneer er nog weinig gebotaniseerd wordt, en ze bovendien in graanakkers of tussen 't gras in braakland weinig opvalt, temeer daar de weinige bloemen alleen bij zonnig weer en maar korten tijd open zijn; de achterzijde van de bloemdekbladen is daarbij groen (waardoor ze assimileren kan); ook vindt men in die schrale akkers dikwijls 't meest niet bloeiende planten".

Dat de Akkergeelster vroeger in Zuid Limburg vrij algemeen was en tegenwoordig tot de zeer zeldzame soorten behoort lijkt echter geen twijfel.

Akkergeelster, *Gagea villosa* (Bieb.) Duby.

Foto: W. Simons.

Literatuur

BORY DE ST VINCENT, J.B.M.A.G., 1821. Voyage souterrain ou description du Plateau de Maestricht et de ses vastes cryptes, p. 238. Paris (Natuurhistorisch Museum Maastricht)

DUMOULIN, L.J.G., 1868. Guide du Botaniste dans les environs de Maestricht, Maastricht.

FRANQUINET, J.L., 1838. Flore des environs de Maestricht. Manuscript Natuurhistorisch Museum Maastricht.

JANSEN, M.T. 1977. De akkergeelster, *Gagea villosa* in Nederland. De Levende Natuur 80, p. 276-279.

JANSEN, M.T. & J. MENNEMA, 1973. *Gagea villosa* (Bieb.) Duby in Nederland. Gorteria 6, p. 125-128.

MAAREL, E. VAN DER, 1971. Florastatistiek, bij: Florastatistieken als bijdrage tot de evaluatie van natuurgebieden. Gorteria 5, p. 176-188.

OOSTSTROOM, S.J. VAN & J. MENNEMA, 1970. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland, hoofdzakelijk in 1969. Gorteria 5, p. 65-75.

OOSTSTROOM, S.J. VAN & J. REICHGELT, 1964. *Liliaceae* in: Flora Neerlandica I (6), p. 97-146.

QUENÉ-BOTERENBROOD, A.J. & J. MENNEMA, 1973. Zeldzame Nederlandse plantesoorten in Zuid-Holland, p. 42-43. Provinciale Waterstaat Zuid-Holland, Den Haag.

SOLLMAN, F., 1979. Nieuwe vindplaatsen van *Gagea villosa* (Bieb.) Duby in het rivierengebied. Gorteria 9, p. 270-273.

WEEDA, E.J., 1980-a. Twee uitstervende (?) vroegbloeiërs: Heelbeen en Handjes-ereprijs. Natuurhistorisch Maandblad 69, p. 61-65.

WEEDA, E.J., 1980-b. Een miskend vergeet-mij-nietje: *Myosotis stricta* Link ex R. et Sch. Gorteria 10, p. 2-8.

WEVER, A. DE, 1932. De Zuid-Limburgse Flora. Winst en verlies over 1922-1932. Natuurhistorisch Maandblad 21, p. 68-69.

WEVER, A. DE, z.j. Ongepubliceerde aantekeningen. Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Summary

Gagea villosa (Bieb.) Duby was recorded in the Southern part of the province of Limburg for the last time in 1932. A recent provenance is discussed and searching for other localities is encouraged.

D. Th. de Graaf, Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 6, Maastricht.

W. Simons, Dr. Huntjensstraat 17, Klimmen.

NIEUWS VAN HET

Natuurhistorisch Museum Maastricht

Op 19 januari 1979 ontving het museum van Mevr. Kerstgen te Amby een heel bijzonder Krijtfossiel ten geschenke, dat enige jaren tevoren in de groeve van de NEKAMI werd gevonden (zie foto omslag).

Zo te zien was het een kaakfragment met merkwaardige smalle en diepe tandkassen. Jammer genoeg ontbraken de tanden zelf, maar toch was duidelijk dat het niet toebehoorde aan een Mosasaurier of een vis. Het vermoeden rees, dat het hier ging om een overblijfsel van een Dinosaurier, de groep die ook de welbekende reusachtige Brontosaurus en Tyrannosaurus heeft voortgebracht. Kort geleden brachten de paleontologen Buffeteau (Parijs) en Wouters (Brussel) een bezoek aan het museum en herkenden

het fossiel als een Hadrosaurier. Hadrosauriers waren amfibische Dinosauriers, verwant aan de Iguanodons die men nu zo goed in het Natuurhistorisch Museum te Brussel kan bewonderen.

Over het voorkomen van Hadrosauriers in deze streken is maar weinig bekend. Vondsten ervan zijn grote zeldzaamheden en het museum mag zich dan ook gelukkig prijzen met deze aanwinst. Het fossiel zal tijdelijk naar Parijs worden gebracht om door een specialist te worden onderzocht. Daarna zal het een ereplaatsje krijgen in de permanente tentoonstelling van ons museum.

A.M.